

Ανώτατη εκπαίδευση και κοινωνική επιλογή: Λειτουργία και Ιστορία

ΜΑΤΟΥΛΑ ΤΟΜΑΡΑ-ΣΙΔΕΡΗ

Η διερεύνηση της διαχρονικής εξέλιξης και δυναμικής της κοινωνικής-δημογραφικής, εκπαιδευτικής και ακαδημαϊκής μορφολογίας των φοιτητών του Παντείου πανεπιστημίου, ήταν ο σκοπός μιας έρευνας, που πραγματοποιήθηκε πρόσφατα και η οποία σύντομα θα κυκλοφορήσει με τη μορφή μονογραφίας.

Αναλύθηκε ο φοιτητικός πληθυσμός της Σχολής και η ίδια η Σχολή ως μηχανισμός κοινωνικής επιλογής. Για την ανάλυση αυτή διερευνήσαμε την εξέλιξη των χαρακτηριστικών του φοιτητικού πληθυσμού (δείγμα 2603 ατόμων) και τη συσχέτισή τους με τις δύο παραμέτρους που κυρίως εκφράζουν την ακαδημαϊκή πορεία: α) τη διάρκεια σπουδών και β) το βαθμό του πτυχίου.

Το χρονικό ανάπτυσμα κάλυψε πάνω από μισό αιώνα (1932-1986), δηλ. από την έναρξη λειτουργίας της Σχολής σχεδόν μέχρι τις μέρες μας.

Παρουσιάζονται εδώ ορισμένα βασικά ευρήματα και ειδικότερα τα κύρια αποτελέσματα πολυδιάστατης στατιστικής ανάλυσης, καθώς και μια σειρά ευρύτερες σκέψεις σχετικά με την ιστορική λογική που χαρακτηρίζει την εξέλιξη και κάποιες προοπτικές αυτών των φαινομένων.

Τα ισχυρά σύγχρονα εργαλεία της στατιστικής ανάλυσης μας επιτρέπουν να προχωρήσουμε σε μια διερεύνηση των συσχετίσεων μεταξύ των ανεξάρτητων και των εξαρτημένων μεταβλητών, με τρόπο που η επίδραση κάθε μιας από τις πρώτες πάνω στις δεύτερες να λαβαίνει υπόψη της την επίδραση και όλων των άλλων, καθώς και τις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις. Επιτρέπουν δηλαδή μια συνολική και περιεκτική θεώρηση της ολότητας του συστήματος, μια πολυδιάστατη ανάλυση, που προσεγγίζει πιο ικανοποιητικά την πολυπλοκότητα των κοινωνικών ιδιαίτερα φαινομένων.

Αυτό που προκύπτει από μια ΠΑΑ είναι ένας αριθμός «ανάγλυφων μορφών», που απεικονίζουν καθορισμένους συνδυασμούς χαρακτηριστικών, «τυπικά πορτραίτα» που προκύπτουν μέσα από την «μαγική εικόνα» του συνόλου των εμπειρικών δεδομένων. Αυτές οι «ανάγλυφες μορφές» ονομάζονται παράγοντες.

Παρουσιάζουμε εδώ μια διεξοδική διερεύνηση των δύο πρώτων παραγόντων, οι οποίοι εμπεριέχουν το 18% της συνολικής πληροφορίας που αντιστοιχεί στο σύνολο των «πρωτογενών» μεταβλητών, οι οποίες υπεβλήθησαν σε ΠΑΑ.

Κοινωνική επιλογή

Συσχετίζοντας λογικά και εννοιολογικά τις μεταβλητές, που χαρακτηρίζουν κάθε άξονα, και ιδιαίτερα αυτές που έχουν το μεγαλύτερο ποσοτικό ή και ερμηνευτικό βάρος, επιχειρούμε να σκιαγραφήσουμε την ολική μορφολογία των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στα κοινωνικά και εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά και στην ακαδημαϊκή πορεία των φοιτητών της ΠΑΣΠΕ.

Παράγοντας πρώτος (Π1)

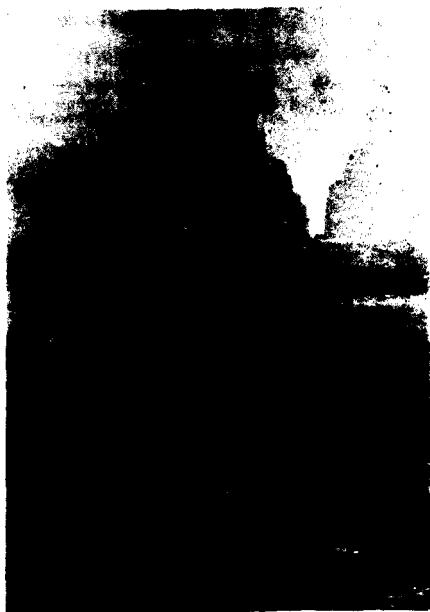
Ο Π1 είναι ο πιο περιεκτικός από τους προκύπτοντες παράγοντες. Ποσοτικά, πρώτα-πρώτα, γιατί εμπεριέχει 11.16% της συνολικής πληροφορίας.

Ως προς την ποιοτική του υφή, παρατηρούμε ότι ο Π1 συγκροτείται λαμβάνοντας υπόψη του όλες τις ουσιαστικές πτυχές του ζητήματος:

Ακαδημαϊκή πορεία, προσωπικά χαρακτηριστικά (φύλο-ηλικία), κοινωνικά χαρακτηριστικά (γεωγραφία καθώς και επαγγελματική κατάσταση, τόσο του πατέρα όσο και του φοιτητή), την προ-φοιτητική εκπαιδευτική επίδοση καθώς και την ιστορική περιοδολόγηση της εξέλιξης της ΠΑΣΠΕ.

Κατ' αρχήν, ο Π1 αντιπαραθέτει όλες τις πιθανές εκφάνσεις μιας «καλής» και μιας «κακής» ακαδημαϊκής πορείας. Απόκτηση πτυχίου, βαθμός πτυχίου «λίαν καλώς» ή «άριστα», διάρκεια σπουδών 4 ή 5 χρόνια, όλες οι πιθανές μορφές «καλής» επίδοσης, αντιπαρατίθενται στις πιθανές «κακές» εκβάσεις: μη απόκτηση πτυχίου (διακοπή ή μη περάτωση σπουδών), ή πτυχίο με βαθμό «καλώς» και διάρκεια σπουδών 1-3 έτη (δηλ. εγκατάλειψη των σπουδών) ή από 7 και πάνω (σαφής καθυστέρηση).

Αξιοσημείωτο είναι ακόμη ότι αυτή η αντιδιαστολή γίνεται με έμφαση στο κύριο σώμα των επιδόσεων: οριακή σχετικά παρουσία του «άριστα», καθώς και της διάρκειας σπουδών μέχρι 2 έτη (που σημαίνει σχετικά ταχεία εγκατάλειψη των σπουδών) ή 6 έτη (οι «αμφιρρέποντες»). Γίνεται δηλαδή αντιδιαστολή και αντιπαροβολή της τυπικής μορφολογίας «καλής»

και «κακής» φοίτησης, με ισοβαρή τη σημασία των διακρίσεων «πτυχίο» – «μη-πτυχίο», βαθμός «καλώς» έναντι «λίαν καλώς» και διάρκεια σπουδών «4-5» έναντι «3-7 και πάνω».

Ακόμη, ο ΠΙ υποδεικνύει, με τρόπο εύγλωττο και αδιαμφισβήτητο, μια περιодολόγηση της ιστορίας της ΠΑΣΠΕ. Σαφώς αντιπαραθέτει μια πρώτη περίοδο (δείγμα 1932-57) σε μια τρίτη περίοδο (δείγμα 2077-83) με αντίθετα χαρακτηριστικά, ενώ τοποθετεί το 1967 (έτος δείγματος) στη θέση μιας άτυπης μεταβατικής περιόδου. Θα δούμε παρακάτω την αίγρια ερμηνευτική και ιστορική σπουδαιότητα αυτής της περιодολόγησης, που γίνεται με κριτήριο την κοινωνική και εκπαιδευτική κατάσταση και την ακαδημαϊκή πορεία του φοιτητικού σώματος. Προς το παρόν σημειώνουμε ότι η πρώτη περίοδος συσχετίζεται με «κακή» και η τρίτη με «καλή» επίδοση, ενώ η μεταβατική δεν συσχετίζεται με κανένα τέτοιο κριτήριο.

Στη συνέχεια, ο ΠΙ συνδυάζει (Πίν. 1) τους δύο θεμελιώδεις τύπους φοίτησης με τα χαρακτηριστικά των φοιτητών ως εξής:

–Η «κακή» φοίτηση συσχετίζεται σημαντικά με εγγραφή κατά την πρώτη περίοδο (1932-57),² άρρεν φύλο και ηλικία 21 ετών και άνω, καλό βαθμό απολυτη-

ρίου, κατοχή άλλου πτυχίου και εγγραφή χωρίς εξετάσεις (συνώνυμα φαίνεται του μειωμένου ενδιαφέροντος για την ΠΑΣΠΕ), τόπο γέννησης την ύπαιθρο και περιφέρεια γέννησης την Πελοπόννησο. γεωγραφική μετακίνηση μεταξύ γέννησης και εγγραφής, και, τέλος, κατά τρόπο δεσπόμενα, με την ιδιότητα του εργαζόμενου, κατά την εγγραφή και με την ιδιωτική απασχόληση του πατέρα στη γεωργία και τις υπηρεσίες.

–Η «καλή» φοίτηση συσχετίζεται σημαντικά με εγγραφή κατά την τρίτη περίοδο (1977-83),³ θήλυ φύλο και ηλικία μέχρι 18 ετών, μέτριο ή κακό βαθμό απολυτηρίου, απουσία άλλου πτυχίου και εγγραφή κατόπιν εξετάσεων (κίνητρα ενδιαφέροντος για την καλή επίδοση στην ΠΑΣΠΕ), τόπο γέννησης στην πόλη και την Μακεδονία – Θράκη ή την Αττική, απουσία γεωγραφικής μετακίνησης μεταξύ γέννησης και εγγραφής. Τέλος δε, κατά τρόπο καθοριστικό, η «καλή» επίδοση συσχετίζεται με την απουσία εργασιακής δραστηριότητας κατά την εγγραφή, ενώ δεν συσχετίζεται με κάποια συγκεκριμένη κοινωνικο-οικονομική κατάσταση (επάγγελμα) του πατέρα.

Συγκεφαλαιώνοντας, παρατηρούμε ότι ο ΠΙ:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
Σύσταση του ΠΙ

ΕΠΙΔΟΣΗ	Ολικά κακή (όχι πτυχίο, ΔΣ = 1-3 ή 7 +, ΒΠ = καλώς)	Ολικά καλή (Απόκτηση πτυχίου, ΔΣ = 4-5 ΒΠ = λίαν καλώς ή άριστα)
ΠΕΡΙΟΔΟΣ	1932 – 1957	1977 – 1983
ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	Άρρεν φύλο Ηλικία 21 και άνω	Θήλυ φύλο Ηλικία μέχρι 18 ετών
ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ	Τόπος γέννησης «Ύπαιθρος» Περιφέρεια γέννησης «Πελοπόννησος» Τόπος γέννησης διάφορος από τόπο κατοικίας κατά την εγγραφή.	Τόπος γέννησης «Πόλη» Περιφέρεια γέννησης «Μακεδονία – Θράκη» και «Αττική» Τόπος γέννησης ίδιος με τόπο κατοικίας κατά την εγγραφή.
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ	Απολυτήριο $\geq 900/1000$ (άριστα) Κάτοχος άλλου πτυχίου	Απολυτήριο $\leq 800/1000$ Χωρίς άλλο πτυχίο
ΤΡΟΠΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	Χωρίς εξετάσεις	Με εξετάσεις
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΡΟΣ	Γεωργία (κυρίως) – Υπηρεσίες Ιδιωτικός τομέας Ίδιος λογαριασμός	Απροσδιόριστο
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΦΟΙΤΗΤΗΣ	ΝΑΙ	ΟΧΙ

τα, αλλά και την κοινωνιολογική ει-
κόνα του συγκεκριμένου ΑΕΙ.

- γ) -Η κατανόηση της δυναμικής του φοι-
τητικού σώματος, αλλά και της λει-
τουργίας του Πανεπιστημιακού θε-
σμού είναι συνάρτηση των μεγάλων
τάσεων και περιοδολογήσεων της οι-
κονομικής, κοινωνικής, πολιτικής και
διανοητικής εξέλιξης του κοινωνικού
σχηματισμού, στον οποίο εγγράφεται

- α) -Λαμβάνει υπόψη του την ολότητα
των διαφορών (κοινωνικής κατάστα-
σης, εκπαιδευτικής ιστορίας και ακα-
δημαϊκής πορείας).
β) -Σαφώς συσχετίζει δυο διαφορετικούς
θεμελιώδεις τύπους ακαδημαϊκής πο-
ρείας με αντίστοιχες μορφολογίες κοι-
νωνικής κατάστασης και προσωπικής
εκπαιδευτικής ιστορίας.
γ) -Υποδεικνύει μια διαχρονική τάση ε-
ξέλιξης του φοιτητικού σώματος της
ΠΑΣΠΕ.

Αυτή η λογική συγκρότησης του Π1,
που είναι και ο ακρογωνιαίος λίθος ερμη-
νείας του υπό μελέτη συστήματος, μας ε-
πιτρέπει τη συναγωγή ορισμένων βασι-
κών συμπερασμάτων:

- α) -Επικυρώνει τη βασιμότητα των υπο-
θέσεων, που καθόρισαν το ερευνητικό
μας πρόγραμμα. Δηλ. την ύπαρξη μιας
συσχέτισης ανάμεσα στην κοινωνική
κατάσταση και την ακαδημαϊκή πο-
ρεία των φοιτητών της ΠΑΣΠΕ, από τη
μία, και την ύπαρξη των τριών περιό-
δων που είχαν προβλεφθεί από τη γε-
νική υπόθεση εργασίας, από την άλλη.
β) -Η ακαδημαϊκή πορεία των φοιτητών
είναι φαινόμενο άκρως σύνθετο και
πολύπλοκο, του οποίου η λογική είναι
συνάρτηση των προσωπικών προσδο-
κιών, επενδύσεων και δυνατοτήτων
κάθε νέου φοιτητή, των εφοδίων και
περιορισμών που πηγάζουν από την
κοινωνική του κατάσταση, καθώς και
από την εκπαιδευτική λειτουργικότη-

το συγκεκριμένο ΑΕΙ.

Ειδικά για το τρίτο αυτό στοιχείο, της
ιστορικής δυναμικής, η διερεύνηση της
σημασίας αυτών που προκύπτουν από τη
συγκρότηση του Π1 οδηγεί σ' ένα συμπε-
ρασμα ευρύτερης και βαρύνουσας σημα-
σίας ως προς τη λειτουργία του πανεπι-
στημίου ως μηχανισμού κοινωνικής επι-
λογής.

Έχουμε ήδη ορίσει επιχειρησιακά αυτή
τη λειτουργία κοινωνικής επιλογής, ως α-
ναπαραγωγή των διαφορών κοινωνικής
κατάστασης στο επίπεδο της ακαδημαϊ-
κής πορείας.

Ως προς το ερώτημα αυτό, λοιπόν, τα
αποτελέσματα της ανάλυσης μας οδηγούν
στην εξής συνοπτική διατύπωση:

- Στην πρώτη περίοδο (δείγμα 1932-57) η
ακαδημαϊκή πορεία σαφώς αναπαράγει
ορισμένες κοινωνικές διαφοροποιή-
σεις, όπως αυτές εκφράζονται ιδιαίτε-
ρα στο επάγγελμα του πατέρα.
- Στη δεύτερη περίοδο (δεκαετία του
'60), τα πράγματα βρίσκονται σε μετα-
βατική φάση.
- Στην τρίτη περίοδο (δείγμα 1977-83), η
συσχέτιση ανάμεσα στην κοινωνική κα-
τάσταση (όπως εκφράζεται ιδιαίτερα
στο επάγγελμα του πατέρα) και στην α-
καδημαϊκή πορεία παύει να εκδηλώνε-
ται με συστηματικό τρόπο.

Το συνολικό συμπέρασμα που προκύ-
πτει λοιπόν είναι το εξής:

Κατά την πρώτη περίοδο λειτουργίας
της ΠΑΣΠΕ, το πανεπιστημιακό αυτό ί-

δρυμα λειτουργεί σαν μηχανισμός κοινο-
νικής επιλογής, αναπαράγοντας στο επί-
πεδο της ακαδημαϊκής πορείας κοινο-
νικές διαφοροποιήσεις, που εκδηλώνονται
κυρίως σαν δυσμενής επίδραση της αγρο-
τικής καταγωγής και δραστηριότητας, της
εσωτερικής γεωγραφικής μετακίνησης και
της ιδιότητας του εργαζόμενου φοιτητή.
Δηλ. ενδείξεων συγκριτικά δυσμενούς οι-
κονομικής και κοινωνικής προέλευσης
και κατάστασης.

Όμως, μετά από μια μεταβατική περιό-
δο, που αντιστοιχεί στην ευρύτερα μετα-
βατική για τη χώρα περίοδο της δεκαετίας
του '69 μέχρι και την μεταπολίτευση,
μπαίνουμε σε μια τρίτη περίοδο, κατά την
οποία παύει να υφίσταται η συστηματική
αναπαραγωγή των κοινωνικών διαφορο-
ποιήσεων στο επίπεδο της ακαδημαϊκής
πορείας.

Έτσι λοιπόν, η διαχρονική τάση εξέλι-
ξης είναι σαφώς προς τον «εκδημοκρατι-
σμό» της λειτουργίας της Σχολής. Ακρι-
βέστερα, παρατηρείται, σε συσχέτιση με
ευρύτερες κοινωνικές ανακατατάξεις, σα-
φής αποδιαφοροποίηση και λειτουργική
έκπτωση του μηχανισμού κοινωνικής επι-
λογής «δια αποκλεισμού» ή «δια πεδή-
σεως» των κοινωνικά ασθενέστερων, ο ο-
ποίος φαίνεται να χαρακτηρίζει την αρχι-
κή σύλληψη και λειτουργία του ιδρύμα-
τος.¹

Είναι προφανές ότι αυτή η διαπίστωση
θέτει σε αμφισβήτηση την κατηγορηματι-
κότητα ορισμένων «εύκολων» στερεότυ-
πων ή και «μύθων» τόσο της κοινωνιολο-
γίας (της εκπαίδευσης, και όχι μόνο), όσο
και τρεχόντων ιδεολογικών «κοινών τό-
πων».²

Η γενίκευση αυτού του συμπεράσμα-
τος, που τεκμηριώνεται εμπειρικά από
την πορεία του φοιτητικού σώματος της
ΠΑΣΠΕ, προφανώς απαιτεί αντίστοιχη
τεκμηρίωση σε αντίστοιχες εμπειρικές έ-
ρευνες για άλλα ΑΕΙ. Φαίνεται όμως θεμι-
τή η υπόθεση ότι κάτι ανάλογο θα μπο-
ρούσε να συμβαίνει και σ' άλλες «μαζι-
κές» Σχολές του ελληνικού πανεπιστημια-
κού συστήματος, ενώ σαφώς ανακινεί το
ερώτημα για το πώς αυτή η τάση θα μπο-
ρούσε να εκδηλώνεται και στις Σχολές «ε-
πιλογής» (Ιατρική-ΕΜΠ, κατά κύριο λό-
γο).

Παράγοντας δεύτερος (Π2)

Ο Π2 εμπεριέχει το 6.81% της συνολικής
πληροφορίας - μέγεθος και πάλι υπολο-
γίστιμο.

Ως προς την ποιοτική του υφή, ο Π2
συγκροτείται δίνοντας διαφορετική βα-
ρύτητα και έμφαση τόσο σε ορισμένες
πτυχές της ακαδημαϊκής πορείας, όσο και
σε ορισμένες όψεις της κοινωνικής κατά-
στασης των φοιτητών.

Συγκεκριμένα, ο Π2 λαμβάνει υπόψη

του και αντιπαραθέτει κάποιες ιδιαίτερες μορφές ακαδημαϊκής πορείας. Η διάκριση αυτή βασίζεται εδώ κατά κύριο λόγο στο κριτήριο «απόκτηση ή μη απόκτηση πτυχίου» και δευτερευόντως στα άλλα δύο κριτήρια: βαθμός πτυχίου, όπου αντιπαραθέτει το «Καλώς» στο «Λίαν καλώς», χωρίς να λαβαίνει υπόψη του «Άριστα» – και διάρκεια σπουδών, όπου αντιπαραθέτει την εγκατάλειψη των σπουδών στα πρόθυρα του πτυχίου (Δ.Σ. 3 έτη) με τη λήψη του πτυχίου μετά από 6 ή περισσότερα έτη (και λιγότερο σε 5 έτη).

Φαίνεται λοιπόν ότι ο Π2 αντιπαραθέτει το πορτραίτο του «μέσου καλού πτυχιούχου» στην περίπτωση της μη-απόκτησης πτυχίου, ιδίως λόγω εγκατάλειψης των σπουδών στο τελευταίο σκαλί, δηλ. μπρος στη δοκιμασία των πτυχιακών εξετάσεων.

Ειδικότερα (πίν. 2), ο Π2 λειτουργεί σ' ένα βαθμό και σαν διορθωτική διευκρίνιση στον Π1. Δηλ. διαχωρίζει δύο κατηγορίες φοιτητών, που αποτελούν κατά κάποιον τρόπο υποκατηγορίες-εξαιρέσεις σε σχέση με τα πρότυπα, που θέτει ο Π1 ως προς την ακαδημαϊκή πορεία.

Έτσι, στην κατηγορία των «μέσων καλών πτυχιούχων» (που παίρνουν πτυχίο με βαθμό «Λίαν καλώς», συνήθως μετά από κάπως μακρόχρονες σπουδές, δηλ. με κάποιο κόπο) ανευρίσκουμε φοιτητές εγγραφέντες το 1947 και 1957 (εξαιρέση ως προς τον Π1),⁷ με βαθμό απολυτηρίου 801-900/1000 (δεν μνημονεύεται στον Π1), φοιτητές ηλικίας 19 ετών κατά την εγγραφή (κατηγορία που δεν μνημονεύεται στον Π1), γεννημένους στην Ύπαιθρο, στην περιφέρεια της Πελοποννήσου, ή που γνώρισαν γεωγραφική μετακίνηση μεταξύ γέννησης και εγγραφής (εξαιρέσεις ως προς τον Π1), πατέρα απασχολούμενο στη γεωργία (εξαιρέση ως προς τον Π1) ή στη μεταποίηση (δεν μνημονεύεται στον Π1), καθώς και αναφορά στη σειρά επιτυχίας (μέση σειρά, 101-500) και στο τμήματος Σχολής (Δημόσιας Διοίκησης), που επίσης δεν μνημονεύεται στον Π1.

Επίσης στους αποτυγχάνοντες (μη-πτυχιούχους) ανευρίσκουμε έμφαση στη μεγάλη ηλικία (23 και άνω), στον ακραίο βαθμό απολυτηρίου (901 + δηλ. άριστα, αλλά και ≤ 650/1000), φοιτητές γεννημέ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Σύσταση του Π2

ΕΠΙΔΟΣΗ	Μέσος καλός πτυχιούχος	Μη πτυχιούχος
ΠΕΡΙΟΔΟΣ	1947, 1957, 1977, 1980	1932, 1937, 1983 ^{*6}
ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	Θήλυ φύλο Ηλικία 19 ετών	Άρρεν φύλο Ηλικία 23 ετών και άνω
ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ	Τόπος γέννησης «Ύπαιθρος» Περιφέρεια γέννησης άλλη πλν Αττικής	Τόπος γέννησης «Πόλη» Περιφέρεια γέννησης «Αττική»
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ	Απολυτήριο 801-900/1000 χωρίς άλλο πτυχίο	Απολυτήριο ≥ 901 και ≤ 650/1000 κάτοχος άλλου πτυχίου
ΤΡΟΠΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	Με εξετάσεις Σειρά επιτυχίας 101-500	Χωρίς εξετάσεις Σειρά επιτυχίας απροσδιόριστη
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΡΟΣ	Γεωργία - Μεταποίηση Ίδιος λογαριασμός Ιδιωτικός τομέας	Απροσδιόριστο
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΦΟΙΤΗΤΗΣ	ΟΧΙ	ΝΑΙ
ΤΜΗΜΑ ΣΧΟΛΗΣ	Δημόσιας Διοίκησης	Κοινωνιολογίας

^{*6} Επειδή ο Π2 δίνει έμφαση στην απόκτηση πτυχίου μετά πολύχρονες σπουδές (6 έτη και πάνω), ορισμένοι φοιτητές εγγραφέντες στο 1983 θα μπορούσαν αργότερα ν' αποκτήσουν πτυχίο. Όμως τοποθετούνται εδώ, με την έννοια της μεγάλης διάρκειας σπουδών που δεν τους επέτρεψε ν' αποκτήσουν πτυχίο.

μετακίνησης, καθώς και με αγροτική απασχόληση του πατέρα.

Τέλος, κατά κανόνα καλή, αν και με εξαιρέσεις, είναι η ακαδημαϊκή πορεία για τους εγγραφέντες το 1983, με βαθμό απολυτηρίου μέχρι 800/1000, τόπο γέννησης την πόλη (ιδιαίτερα την Αττική) και χωρίς ιστορία γεωγραφικής μετακίνησης μεταξύ τόπου γέννησης και εγγραφής.

νους στην πόλη και ιδιαίτερα στην Αττική, καθώς και με απροσδιόριστο επάγγελμα πατέρα (εξαιρέσεις ως προς τον Π1). Τέλος ανευρίσκουμε το υψηλότερο ποσοστό αποτυχίας που χαρακτηρίζει το τμήμα κοινωνιολογίας.

Έτσι, αν διερευνήσουμε το διαδιάστατο πεδίο, που σχηματίζεται από την αλληλεπίδραση των Π1 και Π2 (και στο οποίο περιέχεται το 18% της συνολικής πληροφoρίας) παρατηρούμε ότι:

- Ο δυσμενέστερος συνδυασμός επιδράσεων, που τείνει να οδηγεί σε κακή ακαδημαϊκή πορεία, είναι η ιδιότητα του εργαζόμενου φοιτητή, η εγγραφή κατά τα πρώτα (για τη Σχολή) και ταργαμένα (για τη χώρα) έτη 1932-47, η ηλικία 23 ετών και πάνω, η προηγούμενη απόκτηση άλλου πτυχίου και η είσοδος χωρίς εξετάσεις, καθώς και το άρρεν φύλο.

- Ο ευνοϊκότερος συνδυασμός χαρακτηριστικών, που διευκολύνει την καλή ακαδημαϊκή πορεία, είναι: μη-εργαζόμενος φοιτητής, η εγγραφή κατά τα έτη 1977 και 1980,⁸ η ηλικία μέχρι 19 ετών,

η καταγωγή από την Μακεδονία και Θράκη, η απουσία προηγούμενου πτυχίου και η εγγραφή με εξετάσεις, καθώς και το θήλυ φύλο.

- Κατά κανόνα κακή, αν και με εξαιρέσεις, είναι η ακαδημαϊκή πορεία για τους εγγραφέντες το 1947 και 1957,⁹ με ηλικία 21-22 ετών, με καταγωγή από την ύπαιθρο, με ιστορία γεωγραφικής

Λειτουργία και ιστορία

Η ΠΑΣΠΕ δημιουργήθηκε με ρητή αποστολή τη συμμετοχή της, από τη θέση του εξειδικευμένου, ως προς τους σκοπούς, ακαδημαϊκού ιδρύματος, στη διαμόρφωση πτυχιούχων που θα επανδρώσουν την πολιτική και διοικητική ελίτ¹⁰ της χώρας, στο πλαίσιο ενός ευρύτερου κοινωνικού μετασχηματισμού και εκσυγχρονισμού - το μεγάλο αστικό εγχείρημα του μεσοπολέμου.¹¹

Η διαδικασία αυτή εμπεριέχει και μια λειτουργία που θα χαρακτηριζόταν μηχανισμός κοινωνικής επιλογής, με την έννοια της αναπαραγωγής των κοινωνικών διαφορών στο επίπεδο της ακαδημαϊκής πορείας των φοιτητών.

Η εμπειρική διερεύνηση της διαδικασίας παραγωγής (ή αποκλεισμού υποψηφίων) πτυχιούχων στα πλαίσια της ΠΑΣΠΕ καταδεικνύει ότι η λειτουργία της Σχολής υποδιαιρείται σε 3 μεγάλες περιόδους:

Α' περίοδος (από την έναρξη λειτουργίας στα 1932, μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '50). Σ' αυτήν, κυριαρχεί η στατάλη πόρων και η αναποτελεσματικότητα, ενώ ο μηχανισμός κοινωνικής επιλογής λειτουργεί εντατικά, προκαλώντας σοβαρές «απώλειες», ιδιαίτερα στους φοιτητές που κατάγονται από αγροτικές περιοχές και αγροτικές ή εργατικές οικογένειες και είναι εργαζόμενοι οι ίδιοι, έχοντας μάλιστα γνωρίσει και την εσωτερική μετανά-

στευση.

Β' περίοδος (δεκαετία του '60, μέχρι τη μεταπολίτευση). Άτυπη και μεταβατική, αυτή η περίοδος καταγράφει τα αδιέξοδα της Α' και οδηγεί στις νέες αναζητήσεις της Γ' περιόδου.

Γ' περίοδος (από τη μεταπολίτευση μέχρι τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 80). Σ' αυτήν επιβεβαιώνονται και επιτείνονται οι τάσεις που διαγράφονται στην προηγούμενη περίοδο. Κύριο χαρακτηριστικό της, σε σύγκριση με την Α' περίοδο, η απορρύθμιση-αποδιαφοροποίηση και, τελικά, η λειτουργική έκπτωση του μηχανισμού κοινωνικής επιλογής, που αντιστοιχούσε στην αρχική σύλληψη και λειτουργία της ΠΑΣΠΕ. Αυτό καθορίζει και τη βαθύτερη σημασία της «αποδοτικής» πλέον ως προς το ποσοστό και την επίδοση των πτυχιούχων, λειτουργία της Σχολής.

Πέρα από τις τυχόν υπάρχουσες εκάστοτε εσωτερικές ανεπάρκειες του ίδιου του ιδρύματος, ο κατ' εξοχήν ιστορικός λόγος αυτής της λειτουργικής έκπτωσης θα πρεπε να αναζητηθεί στις περιπέτειες του σύγχρονου ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού.

Πράγματι, στην Α' περίοδο, όταν το πτυχίο αντιπροσώπευε ουσιαστικό και τυπικό εφόδιο για την ένταξη στην πολιτική και διοικητική ελίτ, η λειτουργία της Σχολής απορρυθμίζεται και καταπονείται από τις αλληπάλληλες πολιτικές και εθνικές περιπέτειες (4η Αυγούστου, πόλεμος και κατοχή, εμφύλιος και μετεμφυλιοπολεμικό κράτος), στο ευρύτερο αντίζοο πλαίσιο του συστήματος των πελατειακών σχέσεων.

Στην Β', μεταβατική, περίοδο, αναπτύσσονται νέες κοινωνικές δυναμικές, που μόνο προσωρινά ανακόπτονται από τη δικτατορία της 21-4-67.

Στην Γ' περίοδο, όταν εξομαλύνεται η πολιτική ζωή και αρχίζει να αναβαθμίζεται η εσωτερική λειτουργία της Σχολής, ευρύτεροι κοινωνικοί μετασχηματισμοί (ρραγδαία αστικοποίηση, πληθωρισμός των κερδοσκοπικών μικροαστικών και μεσοαστικών στρωμάτων) οδηγούν σε υποβάθμιση της ουσιαστικής και τυπικής αξίας του πτυχίου, που οπωσδήποτε παύει ν' αντιπροσωπεύει την εγγύηση για την ένταξη στην πολιτική και διοικητική ελίτ του τόπου. Έτσι, η ΠΑΣΠΕ τείνει να μετατραπεί σε αδιαφοροποίητο μηχανισμό παραγωγής υποψηφίων επαγγελματιών, που αναζητούν μια δυσέρετη πλέον θέση στην αγορά εργασίας, η οποία λίγο υπολογίζει το πτυχίο της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής μηχανής. Συνεπώς ορισμένοι τουλάχιστον μηχανισμοί κοινωνικής επιλογής, που αφορούν και την Ανώτατη εκπαίδευση, μετατοπίζονται και λειτουργούν εκτός του πανεπιστημίου.¹²

Πρόσθετες εμπειρικές έρευνες θα τεκμηρίωναν τον περισσότερο ή λιγότερο αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα της λειτουργικής αυτής έκπτωσης, σε σχέση με το ευρύτερο πανεπιστημιακό σύστημα της χώρας.

Συγκεκριλώνοντας με τρόπο επιγραμματικό, θα λέγαμε ότι η ιστορία του φοιτητικού σώματος της ΠΑΣΠΕ εκφράζει ανάγλυφα τις λειτουργικές ανεπάρκειες του εγχειρήματος διαμόρφωσης μιας πολιτικής και διοικητικής ελίτ, μέσω του συγκεκριμένου πανεπιστημιακού συστήματος, στα πλαίσια της ταρχώδους πολιτικής, κοινωνικής και εθνικής πορείας, που χαρακτηρίζει τον τελευταίο μισό αιώνα τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία.

Η απάντηση που επιχειρήθηκε να δοθεί σ' αυτό το αίτημα δεν άντεξε στην πίεση των δομικών ανισορροπιών και των ιστορικών περιτετειών του σύγχρονου ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού. Η εμπειρία αυτής της πορείας θα μπορούσε όμως να συμβάλει στην επεξεργασία νέων απαντήσεων, τόσο ως προς τη δομή και λειτουργία του συγκεκριμένου ΑΕΙ, που σήμερα διανύει φάση ουσιαστικής αναδιάρθρωσης, όσο και ως προς τη δομή του ευρύτερου πανεπιστημιακού συστήματος – ενός κατ' εξοχήν τόπου κοινωνικού στοχασμού και πειραματισμού.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Οι 22 μεταβλητές που περιλαμβάνονται στην ΠΑΑ (σε παρένθεση αναγράφεται το πλήθος πιθανών τιμών της μεταβλητής).

1. Φύλο (2)
2. Ηλικία (6)
3. Τόπος γέννησης (2)
4. Περιφέρεια γέννησης (7)
5. Τόπος κατοικίας (4)
6. Τόπος γέννησης σε σχέση με τόπο κατοικίας (3)
7. Εθνικότητα (2)
8. Βαθμός απολυτηρίου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (4)
9. Κάτοχος άλλου πτυχίου (3)
10. Τρόπος εισαγωγής (2)
11. Χρονολογία πρώτης εγγραφής (8)
12. Σειρά επιτυχίας (4)
13. Τμήμα (4)
14. Επάγγελμα πατρός – τομέας οικονομικής δραστηριότητας (4)
15. Επάγγελμα πατρός – είδος ασχολίας (6)
16. Επάγγελμα πατρός – χώρος (ιδιωτικό-δημόσιο) (3)
17. Εργαζόμενος κατά την εγγραφή ((2)
18. Είδος ασχολίας εργαζόμενου φοιτητή (4)
19. Χώρος εργασίας φοιτητή (ιδιωτικό-δημόσιο) (3)
20. Πτυχίο (3)
21. Βαθμός πτυχίου (4)
22. Διάρκεια σπουδών (7)

Σημειώσεις

1. Η μέθοδος που χρησιμοποιήσαμε είναι η λεγόμενη «Παραγοντική Ανάλυση των Αντιστοιχιών» (Analyse Factorielle des Correspondances, στο εξής ΠΑΑ). Ειδικότερα η μέθοδος που ανέπτυξαν οι L. LEBART, A. MORINEAU και T. LAMBERT.
2. Προπολυμική, κατοχική, ευφυλοπολυμική Ελλάδα.
3. Μεταπολίτευση, εκδημοκρατισμός, εξονυχ-

χρονισμός, αναβάθμιση σπουδών στην ΠΑΣΠΕ. Η περίοδος αυτή με την όρτη 1983, εκτείνεται μέχρι τη στιγμή της έρευνας (1988-89).

4. Ν. Αλικάκος, «Η εκπαίδευση στην Ελλάδα», «Στατιστική και Οικονομική Εγκυκλοπαίδεια», Αθήνα 1955, τόμ. 4, σελ. 781.
- Γρ. Δαφνής, «Η Ελλάδα μεταξύ των δύο πολέμων», τόμ. 1, σελ. 352.
5. Για μια ευρεία κριτική ανασκόπηση αυτών των θεωριών (αν και χωρίς ιδιαίτερη αναφορά στην Ελλάδα) βλ. Στ. Προμαζόγλου, «Εκπαίδευση και ανάπτυξη στην Ελλάδα 1948-1985», Θεμέλιο, 1987, ιδίως σελ. 236 κ.ε., καθώς και Κ. Τσουνζιάς, «Εξάγηση και Αναπαράγωγή», Θεμέλιο 1979, ιδίως σελ. 499 κ.ε.
6. Επειδή ο Π2 δίνει έμφαση στην απόκτηση πτυχίου μετά πολύχρονες σπουδές (6 έτη και πάνω), ορισμένοι φοιτητές εγγραφέντες στο 1983 θα μπορούσαν αργότερα ν' αποκτήσουν πτυχίο. Όμως τοποθετούνται εδώ, με την έννοια της μεγάλης διάρκειας σπουδών που δεν τους επέτρεψε ν' αποκτήσουν πτυχίο.
7. Τα έτη δείγματος 1947 και 1957 (εμφύλιο και μετεμφυλιοπολεμική Ελλάδα), με τον τρόπο που μνημονεύονται εδώ, ίσως προαναγγέλλουν την αποφασιστικότερη καμτή, της δεκαετίας του '60 προς ουσιαστικότερες και αποτελεσματικότερες σπουδές.
8. Δηλ. η περίοδος της μεταπολίτευσης.
9. Δηλαδή τα εμφυλιοπολεμικά και μετεμφυλιοπολεμικά χρόνια.
10. Χρησιμοποιούμε εδώ τον όρο σαν αντιστοιχο της γραμμασιανής κατηγορίας των «οργανικών διανοομένων» (βλ. Α. Γράτσι, Οι διανοομένοι, Εκδ. Στοχαστής, Αθήνα 1972).
- Υπενθυμίζουμε ότι οι «οργανικοί διανοομένοι» δεν είναι υποχρεωτικά «υψηλής στάθμης επιστημονικό, διοικητικό και πολιτικό προσωπικό», αλλά έχουν σαν διακριτικό γνώρισμα και σαν ειδοποιό ορίζοντα της κατάστασής τους την οργανωτική και καθοδηγητική λειτουργία που επιτελούν στα πλαίσια ενός ορισμένου κοινωνικού σχηματισμού (όπ. παραπ., σελ. 67, 68 κ.ε.).
11. Ν. Σβορώνος, Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας, ιδίως κεφ. V, «Η Ελλάδα σύγχρονο κράτος», Ακόμη.
- Κ. Τσουνζιάς, Κοινωνική Ανάπτυξη και Κράτος, Θεμέλιο, 1986, σελ. 321.
12. Το θέμα αυτό, άκρως ουσιαστικό, προφανώς δεν εξαντλείται μ' αυτή την παρατήρηση.